

ISPITIVANJE STAVOVA RODITELJA PREMA INTEGRACIJI UČENIKA USPORENOG KOGNITIVNOG RAZVOJA U REDOVNU OSNOVNU ŠKOLU

Rea Fulgosi—Masnjak

Fakultet za defektologiju
Sveučilišta u Zagrebu

Originalni znanstveni članak

UDK: 376.4

Prispjelo: 27. 02. 1989.

SAŽETAK

Kako u procesu integracije djece usporenog kognitivnog razvoja u redovne osnovne škole nije samo važno postići njihov što bolji uspjeh u savladavanju školskih sadržaja, nego i poboljšati socijaliziranost takve djece, ovo ispitivanje imalo je za cilj ispitati stavove roditelja prema integraciji djece s lakom mentalnom retardacijom u redovni proces osnovnog školovanja. Za ispitivanje stavova roditelja djece bez teškoća u razvoju u čije su razrede integrirana djeca s lakom mentalnom retardacijom, korišten je Upitnik o stavovima, konstruiran u okviru projektnog zadatka Fakulteta za defektologiju.¹ Ispitivanje je provedeno na uzorku roditelja djece bez teškoća u razvoju i to u dva navrata — inicijalno i finalno, nakon primjene eksperimentalnog modela rada u trajanju od 6 mjeseci. Rezultati su pokazali da je pod utjecajem provođenja eksperimentalnog programa rada došlo samo do promjena u pojedinačnim stavovima, te da između prve i druge primjene Upitnika nema statistički značajne razlike. Zbog toga što ovakav rezultat ukazuje na relativnu stabilnost stavova kod roditelja, javlja se potreba za dugotrajnijim, direktnijim i detaljnijim radom s roditeljima.

1. UVOD

Kada govorimo o brizi o osobama s teškoćama u razvoju promatrajući povijesni kontekst te brige, važno je istaknuti da se osobe s teškoćama u razvoju nisu uvijek nalazile u situaciji sličnoj današnjoj. Različita društva različito su postupala s osobama s teškoćama u razvoju, te su one bile ignorirane, proganjane, isključivane iz zajednice, a gdjekad i uništavane. U srednjem vijeku osnivaju se prve ustanove azilskog tipa u koje su smještavane osobe s teškoćama u razvoju. No, tek s prvim počecima utjecaja moderne znanosti razvijaju se pokušaji zaštite osoba s teškoćama u razvoju, osobito osoba usporenog kognitivnog razvoja. Sve do g. 1920. u svijetu postoji vrlo malo specijalnih nastavnika, a oni su uglavnom

obrazovani za rad sa slijepima i gluha. U idućih desetak godina dolazi do nešto naglijeg porasta broja specijalnih razreda, no njihov se broj drastično smanjuje nakon tridesetih godina ovoga stoljeća. Rad u specijalnom obrazovanju ponovo oživljava tek nakon drugog svjetskog rata, da bi pedesete godine bile obilježene sve otvorenijim roditeljskim zahtjevima u obrazovanju njihove djece, koja su imala smetnje u razvoju. U tom su razdoblju osnovani i mnogi razredi na osnovi dobrovoljnog roditeljskog rada, koji su kasnije uključeni u škole. Sedamdesete i osamdesete godine ovoga stoljeća obilježene su konceptom "normalizacije" ili "integracije", koji je sve više prisutan u obrazovanju djece sa smetnjama u razvoju. Početak pokreta integracije javlja se u kas-

¹ Istraživanje je provedeno u okviru projektnog zadatka "Evaluacija socijalizacijskih i obrazovnih efekata odgoja, obrazovanja i rehabilitacije djece usporenog kognitivnog razvoja", Fakulteta za Defektologiju. Voditelj tog projekta bio je profesor Dr Vladimir Stančić.

ne šezdesete, a njegov je začetnik Lloyd M. Dunn (1968). U skladu s konceptom normalizacije—integracije koji je on formulirao, svi bi retardirani pojedinci trebali biti uključeni u proces integracije—normalizacije. Glavna bi značajka rada u različitim oblicima integracijskih uvjeta bila osiguravanje specijalizirane pomoći djeci, nastavnicima i roditeljima.

Od toga vremena početaka pojave procesa integracije—normalizacije, pa sve do današnjih dana, mnogo toga se je promijenilo. Ako razmotrimo pojavu integracije, koja se odvija u današnjim uvjetima, vidjet ćemo proces uz kojeg se vežu vrlo velike promjene odgojno—obrazovnog sustava. Pojam integracije vrlo je kompleksan, no najčešće ga shvaćamo u smislu odgoja i obrazovanja djece s teškoćama u razvoju u redovnim školama. No mnogo puta ispušta se iz vida činjenica da takva odgojno—obrazovna integracija ne osigurava i ne može osigurati i širu socijalnu integraciju koja je katkad i mnogo važniji cilj. U toku procesa integracije javlja se niz subjektivnih i objektivnih preduvjeta i problema koji se moraju riješiti. Tek kad se osigura sustavno djelovanje svih preduvjeta, može se očekivati da će se proces integracije djece—učenika usporenog kognitivnog razvoja u redovno osnovno obrazovanje moći uspješno ostvariti (Stančić, 1985).

Glavne smjernice u razvoju procesa integracije dolazile su iz postojećeg sustava školovanja u nekoj zemlji, a ovisile su i od stupnja razvitka društvenih odnosa i društvenog uređenja, te zbog tih razloga razvitak procesa integracije promatran u svjetskim uvjetima nije tekao jednako. Zbog utjecaja ovih faktora došlo je ne samo do diferencijacije načina provođenja procesa integracije nego i do formiranja različite terminologije kojom se označavao ovaj

proces. Tako se u Evropi pretežno upotrebljava termin "integracija", u SAD "mainstreaming", "modificirani plan", "alternativno programiranje", a termin adaptivna edukacija" označuje prožimanje specijalnog odgoja i obrazovanja s uključivanjem djece s teškoćama u razvoju u redovni obrazovni sistem (Birsch, 1975). U skandinavskim zemljama upotrebljava se termin "normalizacija" od g. 1969, a koncept normalizacije prvi je u javnosti objavio Danac Bank—Mikkelsen, a po njegovim riječima treba: "dozvoliti mentalno retardiranoj osobi da si osigura što normalniju egzistenciju." Šveđanin Nirje (1969) prvi je elaborirao pojam normalizacije u literaturi. On kaže da: "mentalno retardiranim osobama treba učiniti pristupačnim takve oblike i uvjete svakodnevnog društva koji su najbliži normama i tokovima društva" (Wolfensberger, 1972). "Princip normalizacije znači što je moguće više učiniti okolini u kojoj mentalno retardirano dijete živi, uči i radi, normalnom, taj princip znači 'normalizaciju okoline' " (Norden, Ang, 1980). S vremenom međutim dogodilo se da se je princip normalizacije počeo primjenjivati na tzv. normalizaciju pojedinca s teškoćom u razvoju, što je u suprotnosti s često isticanim pravom na "devijantnost" ili na razlikovanje u nečem od većine" (Kaufman i Mona, 1978). Zbog ovakvog prisiljavanja osoba s teškoćama u razvoju da se ponašaju kao većina, po mišljenju Paulsona (1980), pojam "normalizacije" trebalo bi izbjegavati.

U SAD upotrebljava se termin "mainstreaming", a od početka njegov je glavni zadatak bio smanjiti negativne efekte etiketiranja i socijalne izolacije koje izaziva odgoj i obrazovanje u specijaliziranim ustanovama. Prema tome osnovna svrha *mainstreaminga* je da omogući djetetu sa određene

nom smetnjom u razvoju uključivanje u redovan odgojno—obrazovni sustav, ako dijete za to ima određeni odgovarajući potencijal. Kako uspjeh takvog djeteta u redovnom razredu ovisi o mnogo faktora, te ako se prilikom uključivanja takvog djeteta u redovan razred ne vodi briga o tim faktorima, oni mogu uzrokovati neuspjeh djeteta sa zadovoljavajućim potencijalom za pohađanje redovnog školovanja. Ti faktori mogu biti okolinski i psihosocijalni, no neovisno o njihovom porijeklu, te faktore potrebno je kontrolirati prije donošenja odluke o tome što će biti s djetetom.

Termin "integracija", koji se upotrebljava u većini evropskih zemalja, pa i u našoj zemlji, znači prvenstveno "oblikovanje novih i raznolikih odgojno—obrazovnih alternativa za djecu s teškoćama u razvoju, a ne eliminaciju alternativa" (Turnbull, Schultz, 1979). Integracija je postepen proces, koji se razvija ovisno o napretku određenog djeteta s teškoćom u razvoju, to nije nešto unaprijed i čvrsto određeno (Affleck, Madge, Adams, Lowenbraun, 1988). Integracija je omogućila da odgoj i obrazovanje osoba sa smetnjama u razvoju postanu integralni dio toka odgoja i obrazovanja (Stančić, 1985). Te su varijable tzv. varijable indikacije i varijable alokacije (Stančić, 1985). Prilikom provođenja procesa integracije vrlo je važno imati na umu činjenicu da ako se integracija svede isključivo na fizičku prisutnost učenika s nekom teškoćom u razvoju u redovnom razredu, ona može uzrokovati više negativnih efekata nego koristi. "Ni jedno dijete ne smije biti uključeno u 'goru edukaciju' nego što je danas ima, što bi bila posljedica pokreta prema integraciji" (Britton, 1979).

U SR Hrvatskoj politika odgojno—obrazovne integracije djece sa smetnjama u razvoju regulirana je Zakonom o usmjerenom

obrazovanju SR Hrvatske iz g. 1982, a u našem odgojno—obrazovnom sustavu provodi se ona već stvarno od 1980. godine. U procesu integracije nije najvažnije postići samo bolji uspjeh djece (djeteta) s nekom teškoćom u razvoju u školskoj situaciji i u svladavanju obrazovnih sadržaja. Mnogo je važnije poboljšati socijaliziranost takvog djeteta, a s tim su u vezi i stavovi sudionika u integraciji. Naime segregacija osoba s oštećenjima ne proizlazi samo iz njihovog neuključivanja u redovni odgojno—obrazovni sustav, nego i iz negativnih stavova okoline prema oštećenjima i oštećenima. Zbog toga će obuhvaćanje djece s oštećenjima u redovne razrede i individualno prilagođeni planovi rada imati mnogo bolje efekte ako društvo promijeni stavove prema osobama s oštećenjima (hendikepima). Na taj će se način moći bolje ostvariti ne samo obrazovna nego i socijalna integracija. Prvenstveno trebamo imati na umu da se niti jedna teškoća u razvoju ne može potpuno definirati s čvrsto postavljenim granicama. Teškoća u razvoju rezultat je djelovanja faktora socijalne okoline i manifestnih faktora, te je za svako dijete kombinacija tih faktora specifična, pa prema tome ono zahtijeva i neke specifične oblike rada.

Kao što smo već spomenuli, stavovi svih uključenih u proces integracije imaju vrlo važnu ulogu u postizanju uspješnosti tog procesa. No da bi nam bila jasnija važnost poznavanja stavova sudionika integracijskog procesa, potrebno je definirati pojam stava. Najjednostavnije stav bi se mogao definirati kao tendencija ili predispozicija pojedinaca da evaluiraju objekt ili simbol tog objekta na određeni način (Katz, Stotland, 1959). Pod pojmom evaluacije razumijeva se opisivanje kvaliteta koje se mogu smjestiti duž dimenzije poželjno-

-nepoželjno, ili dobro—loše, tako da evaluacija uvijek uključuje i kognitivne i afektivne elemente. Direktna operacionalistička mjera stava bila bi verbalna izjava o pozitivnosti ili negativnosti nekog objekta ili njegovog simbola. Indirektna operacionalistička mjera stava je odgovor afektivnog tipa kao, npr., "Ne volim mentalno retardirane osobe."

Jedan od najvažnijih faktora koji utječu na uspješnost integracije djece usporene u razvoju u redovni odgojno—obrazovni sistem je stav roditelja prema takvoj integraciji njihove djece, kao i mogućnost sudjelovanja roditelja u procesu integracije njihovog djeteta. U svrhe provođenja politike školske integracije potrebno je upoznati stavove roditelja djece s teškoćama u razvoju, kao i stavove roditelja djece bez teškoća u razvoju. Kod pravilnog uključivanja roditelja obje grupe djece s proces integracije, oni mogu postati faktor uspješnosti integracije. Dosadašnja iskustva pokazala su da roditelji djece bez teškoća u razvoju postaju vrlo kooperativni kada im se objasni situacija integracije (Lewis, 1975). Kada govorimo o mogućnosti utjecaja roditelja na uspjeh procesa integracije, treba istaknuti da u svijetu, ali i kod nas, danas, koliko mi je poznato, ne postoje istraživanja stavova roditelja obje grupe djece (djece bez teškoća u razvoju i djece s teškoćama u razvoju) prema integraciji.

Da bi se osigurala veća uspješnost procesa integracije, potrebno je paralelno s provođenjem procesa integracije provoditi i znanstvena istraživanja koja će pružiti pouzdane podatke potrebne za evaluaciju uspješnosti provođenja integracijskog procesa. U tu svrhu Fakultet za defektologiju u Zagrebu pokrenuo je projektni zadatak pod nazivom "Evaluacija socijalizacijskih i obrazovnih efekata odgoja, obrazovanja i reha-

ilitacije djece usporenog kognitivnog razvoja" (voditelj projekta bio je prof. dr. V. Stančić), u okviru tog projektnog zadatka provedeno je i ovo istraživanje stavova roditelja djece bez teškoća u razvoju prema odgojno—obrazovnoj integraciji djece s teškoćama u razvoju u redovne razrede osnovnih škola koje su polazila njihova djeca bez teškoća u razvoju.

2. PROBLEM

Problem ovog istraživanja bio je ispitati da li pod utjecajem provođenja posebnog eksperimentalnog programa rada, u koji su bila uključena djeca usporenog kognitivnog razvoja, integrirana u redovne osnovne škole, dolazi osim nekih drugih efekata i do promjena stavova roditelja djece bez teškoća u razvoju prema takvoj integraciji djece usporenog kognitivnog razvoja u redovan odgojno—obrazovni proces.

3. METODA ISTRAŽIVANJA

3.1. Instrument

Za ispitivanje stavova roditelja djece bez teškoća u razvoju prema odgojno—obrazovnoj integraciji lako mentalno retardirane djece u razrede redovnih osnovnih škola korišten je Upitnik o stavovima, konstruiran u okviru navedenog projektnog zadatka. Upitnik za ispitivanje stavova roditelja sadrži 20 pitanja, na koja su predloženi odgovori na skali Likertovog tipa, koja ima pet stupnjeva. Predloženi odgovori su ovi:

1. Uopće se ne slažem,
2. Uglavnom se ne slažem,
3. Ne mogu se odlučiti,
4. Uglavnom se slažem i
5. Potpuno se skažem.

Predloženi odgovori različitim su redoslijedom raspoređeni kod pojedinih pitanja.

Upitnik o stavovima roditelja takvog je sadržaja da obuhvaća stavove prema različitim aspektima integracijskog procesa, te se stoga u analizi rezultata može posebno promatrati samo suma svih stavova na čitavom upitniku, ili se mogu promatrati i analizirati pojedinačni stavovi.

3.2. Ispitanici

Ispitivanje je provedeno na uzorku roditelja djece bez teškoća u razvoju u čije su razrede bila integrirana djeca usporenog kognitivnog razvoja. S tom djecom usporenog kognitivnog razvoja radilo se u okviru posebnog eksperimentalnog programa rada.

4. POSTUPAK

Upitnik za ispitivanje stavova roditelja djece bez teškoća u razvoju primijenjen je dvaput. Prvi put primijenjen je na početku školske godine, a drugi put primijenjen je na kraju školske godine. U vremenskom razmaku, koji je protekao između ove dvije primjene upitnika, djeca usporenog kognitivnog razvoja, bila su uključena u poseban eksperimentalni program rada. Načela po kojima je izrađen eksperimentalni program rada s djecom usporenog kognitivnog razvoja koja su integrirana u redovne osnovne škole su: načelo individualnog pristupa i rada sa svakim djetetom usporenog kognitivnog razvoja integriranim u redovno osnovno školovanje, načelo postizanja i odgojno—obrazovne i socijalne, odnosno funkcionalne, tj. ukupne integracije i prihvaćenosti integrirane djece, načelo protočnosti rehabilitacijskog i integracijskog postupka i načelo multidimenzionalnog pristupa u radu na rehabilitaciji i integraciji djece usporenog kognitivnog razvoja. Prema Stančiću i nekim drugim autorima i istraživačima (Stančić, 1984), (Stančić, Novosel, 1985, Stančić, Mavrin—Cavor, Levandovski, 1984)

jedino ako se integracijski i rehabilitacijski postupci i rad temelje na svim ovim načelima moguće je postići uspjeh i ostvarivati uspješnu integraciju djece sa smetnjama u razvoju. U okviru ovog eksperimentalnog programa rada, osim rada s djecom usporenog kognitivnog razvoja, predviđen je bio i rad s roditeljima u pružanju konzultativne pomoći roditeljima djece usporenog kognitivnog razvoja, da bi se uspostavila i održala neprekidna suradnja. Na taj način moglo bi se roditeljima davati upute i savjete o pomoći vlastitom djetetu u roditeljskom domu. U eksperimentalni program rada bila su uključena djeca usporenog kognitivnog razvoja koja su integrirana u redovno osnovno obrazovanje. Ti su učenici u vrijeme početka provođenja eksperimenta pohađali II. i III. razred osnovne škole na području zajednice općina Osijek i Slavonski Brod. Broj učenika uključenih u eksperimentalnu grupu bio je 17 (to su bili učenici usporenog kognitivnog razvoja). Raspon njihovih QI bio je od 49 do 77, a aritmetička sredina njihovih kvocijenata inteligencije (X_e) bila je 67,1. Standardna devijacija bila je 8,20. Ovi su učenici pohađali razrede u šest osnovnih škola na području Slavonkog Broda. Osam učenika pohađalo je II. razred, a 9 učenika pohađalo je III. razred.

Kao što je spomenuto, istraživanje je provedeno dvaput, a između inicijalnog i finalnog istraživanja proteklo je razdoblje od 6 mjeseci.

5. OBRADBA PODATAKA

Za svaku česticu upitnika izračunate su prosječne vrijednosti, a one su izračunate i za čitav upitnik. Izračunate su također i standardne devijacije. Provedena je univarijantna analiza varijance za rezultate prikupljene u obje vremenske dimenzije (inicijalno i finalno). Utvrđeni su i F—omjeri i nji-

hova značajnost, kako za svaku pojedinu česticu upitnika, tako i za sumu stavova na čitavom upitniku također za obje vremenske dimenzije (inicijalno—finalno). Značajnost razlike sume stavova u inicijalnoj primjeni upitnika i u finalnoj primjeni upitnika testirana je t—testom.

6. REZULTATI I DISKUSIJA

Razlike u rezultatima prikupljenim u dvije vremenske dimenzije (inicijalno i finalno) uspoređene su najprije na temelju prosjeka u cijelom upitniku stavova.

Tablica 1.

Prosjeci i standardne devijacije dobivene kod početnog i završnog testiranja, te značajnosti razlika

Početno X	Završno X	Značajnost razlike
0.107	0.994	0.071 0.99
		nije značajna

Iz rezultata prikazanih u Tablici 1. vidi-mo da u skupini roditelja djece bez teškoća u razvoju, u čije su razrede integrirana djeca usporenog kognitivnog razvoja, nije došlo do statistički značajne promjene u sumi stavova na čitavom upitniku stavova u vremenskom razdoblju koji je protekao između početnog i završnog ispitivanja. Također možemo kazati da su registrirane razlike u sumi stavova dobivenoj na temelju ovog upitnika male i nesistematske, tj. slučajne.

Međutim, moguće je da je došlo do promjene pojedinačnih stavova, odnosno stavova izraženih na pojedinim česticama upitnika, a da se to (zbog linearne kompenzacije) ne odražava u ukupnom rezultatu, tj. u sumi stavova. Zbog toga je nužno izvršiti

i testiranje razlika između početnog i završnog ispitivanja na svakoj čestici upitnika.

Kako se u Tablici 2. i Tablici 3. vidi prosječni intenziteti stavova roditelja na pojedinim česticama upitnika malo su se razlikovali, tako da su prilikom početnog i završnog ispitivanja ti intenziteti bili podjednaki. Najveća razlika pojavila se je na čestici (pitanju) br. 7. To pitanje glasi: "Ne bih imao ništa protiv da se moje dijete druži sa lako umno zaostalim učenicom".

Pomak na ljestvici intenziteta stava je na ovom pitanju veličine 0.126. Taj pomak ide od blago pozitivne vrijednosti prema blago negativnoj vrijednosti, tj. prelazi u negativan stav.

Osim ove razlike u intenzitetu stava pojavila se je nešto manja razlika na čestici

Tablica 2.

Prosječni rezultati za pojedine čestice upitnika prilikom početnog ispitivanja

Red. broj Čestice	Početno ispitivanje Prosječne vrijednosti
1	-0.012
2	0.159
3	0.180
4	0.047
5	0.171
6	0.120
7	0.030
8	-0.038
9	0.047
10	0.094
11	0.068
12	-0.023
13	0.015
14	0.018
15	-0.017
16	0.007
17	0.045
18	0.018
19	0.082
20	0.182

Tablica 3.

Prosječni rezultati za pojedine čestice upitnika
prilikom završnog istraživanja

Red. broj čestice	Završno ispitivanje Prosječne vrijednosti
1	0.008
2	0.057
3	0.167
4	-0.054
5	0.055
6	0.057
7	-0.096
8	0.013
9	-0.061
10	0.072
11	-0.034
12	-0.017
13	-0.103
14	-0.003
15	0.030
16	0.053
17	0.081
18	0.072
19	0.135
20	0.122

br. 5. Ovo pitanje glasi: "Lako umno zaostali učenik u redovnom razredu osnovne škole može loše djelovati na uspjeh čitavog razreda". Pomak na ljestvici intenziteta stava kod ovog pitanja je veličine od 0.116, a usmjeren je od pozitivnog pola prema neutralnoj točki (neutralnom stavu).

Pomak na ljestvici intenziteta stava od 0.118, zabilježen je na pitanju 13, koje glasi: "Ne bih imao ništa protiv da moje dijete u razredu sjedi s lako umno zaostalim učenicom". Ovaj pomak ide od blago pozitivnih vrijednosti do blago negativnih vrijednosti.

Međutim, čak ni te, najveće razlike u intenzitetima stavova nisu bile statistički značajne. Sve ostale razlike u intenzitetima stavova između početnog i završnog ispi-

tivanja bile su još manje od ovih navedenih.

U Tablici 4., u kojoj su navedeni F—mjeri, dobiveni analizom varijance rezultata prikupljenih na uzorku roditelja djece bez teškoća u razvoju u obje vremenske dimenzije (inicijalno i finalno), vidi se da su statistički značajne razlike dobivene samo na česticama br. 1, 6 i 18. To su pitanja: "U redovne osnovne škole treba ići većina lako umno zaostale djece" i "Djeca bez smetnji u razvoju često oponašaju lako umno zaostalu djecu" i "Među ostalom djecom u redovnoj osnovnoj školi lako umno zaostala djece osjećaju se osamljena".

Analiza aritmetičkih sredina dobivenih na ovim česticama (pitanjima), pokazuje nam pomake od negativnih prema pozitivnim vrijednostima na skali intenziteta stava u sva tri navedena pitanja.

Kao što je već prije spomenuto moguće promjene na pojedinačnim stavovima, odnosno stavovima izraženim na pojedinačnim česticama upitnika, zbog linearne kompenzacije ne moraju se odraziti u ukupnom rezultatu, tj. u sumi stavova. Zbog tog razloga značajne promjene dobivene su navedenim česticama upitnika nisu utjecale na ukupan rezultat tako da bismo mogli zaključiti da je nakon primjene eksperimentalnog programa rada s djecom usporenog kognitivnog razvoja došlo do statistički značajne promjene u stavovima roditelja djece bez teškoća u razvoju u čije su razrede bila integrirana djeca usporenog kognitivnog razvoja uključena u eksperimentalni program rada. Međutim, vrlo je važno istaknuti činjenicu da se stavovi izraženi na pojedinim česticama uglavnom vrte oko neutralnih vrijednosti, što bi mogla kod ponovne primjene sličnog ili istog eksperimentalnog programa rada biti olakšavajuća okolnost. Naime zbog razloga financijske prirode, primjena ovog eksperimental-

Tablica 4.

Rezultati (F omjeri) analize varijance između početne i završne primjene upitnika o stavovima roditelja

Red. broj čestice	F—omjer	Q	Značajnost
1	1.143	0.000	značajno
2	2.451	0.118	
3	3.714	0.054	
4	0.273	0.601	
5	2.147	0.143	
6	3.967	0.047	značajno
7	0.123	0.726	
8	0.728	0.393	
9	1.682	0.195	
10	0.014	0.907	
11	2.794	0.097	
12	0.030	0.863	
13	0.513	0.474	
14	0.009	0.924	
15	0.340	0.560	
16	2.257	0.133	
17	2.165	0.142	
18	4.881	0.027	značajno
19	0.062	0.804	
20	0.001	0.979	

nog programa rada trajala je samo 6 mjeseci, što je možda prekratko vremensko razdoblje da bi unutar njega došlo do promjene stavova, tako da utjecaj primjene eksperimentalnog programa rada s djecom usporenog kognitivnog razvoja koja su integrirana u razrede redovne osnovne škole nije mogao doći do većeg izražaja. Činjenica da se stavovi uglavnom vrte oko neutralne točke pruža veće mogućnosti izgrađivanja pozitivnih stavova kod roditelja djece bez teškoća u razvoju prema integraciji; u okviru ovog eksperimentalnog programa rada ili nekog drugog programa rada, koji će eventualno u svrhe ponovnog ispitivanja biti konstruiran.

Osim toga ovakav rezultat ukazuje na relativnu stabilnost stavova kod roditelja dje-

ce bez teškoća u razvoju, što bi impliciralo potrebu za dugotrajnijim, direktnijim i detaljnijim radom s tom grupom roditelja. Zbog toga bi u izradbi eventualnog novog eksperimentalnog programa rada trebalo predvidjeti i rad s roditeljima djece bez teškoća u razvoju, u čije su razrede integrirana djeca usporenog kognitivnog razvoja s kojima se dodatno radi poradi poboljšanja socijalizacijske i obrazovne razine.

Rezultati prikupljeni u početnom istraživanju idu u prilog činjenici da su uvjeti za integraciju u nas još uvijek relativno nepripremljeni, a ta se nepripremljenost odnosi i na roditelje učenika bez teškoća u razvoju. Iako izraženi stavovi u početnom istraživanju nisu bili negativni, njihova neutralnost još uvijek ne ide u prilog shvaćanju

integracije kao uspješnog procesa.

Ove znanstveno potvrđene činjenice za tim idu u prilog potrebe za dodatnim znanstvenim verifikacijama prakse integracije koja se vrlo različito provodi u različitim sredinama, a njezini rezultati su jednako toliko različiti. Narочito je relevantno dodatno istražiti populaciju roditelja i njihove stavove prema integraciji, jer u svijetu danas, koliko mi je poznato, ne postoje istraživanja takve vrste, a znamo da je utjecaj roditeljskih stavova na razvoj stavova kod djece vrlo velik. Zbog negativnih roditeljskih stavova prema djeci usporenog kognitivnog razvoja i prema procesu integracije, i stavovi suučenika, tj. djece bez teškoća u razvoju, mogli bi postati negativni, što bi moglo još više, uz djelovanje nekih drugih faktora, ugroziti uspješnu integraciju djece usporenog kognitivnog razvoja u školsku okolinu redovne osnovne škole.

7. ZAKLJUČAK

Ekperimentalni program rada s djecom

8. LITERATURA

1. AFFLECK, J. Q., MADGE, S., ADAMS, A., LOWENBRAUN, S.: *Intergrated Classroom Versus Resource Model: Academic Valiability and Effectiveness, Exceptional Children*, 1988, 54, 4, January.
2. BIRSCH, J. W.: *Mainstreaming: Educable mentally retarded children in regular classes*, Training Institute Special Education, University of Minnesota, 1975.
3. BRITTON, E.: *Warmock and integration*, Educational Research, 1972, 21, 1.
4. DUNN, L. M.: *Special Education for mildly retarded – Is much of it justifiable?* *Exceptional Children*, 1968, 33,3–4.
5. KATZ, STOTLAND prema KOCH, S., *Psychology: A Study of Science*, McGraw-Hill INC, New York, 1959.
6. KAUFMAN, M., MONA, L. G. (1978), prema STANČIĆ, V.: *Odgojno–obrazovna integracija djece s teškoćama u razvoju (teorijski problemi i istraživanja)*, Fakultet za Defektologiju, Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 1982.
7. LEWIS, E. G.: *The case for "special" children*, prema AIELLO, B.: *Making it Work: Practical ideas for integrating exceptional children into regular classes.*, The Council for Exceptional Children, Reston, Virginia, 1975.

usporenog kognitivnog razvoja koja su integrirana u razrede redovne osnovne škole provoden je u trajanju od 6 mjeseci. Pod njegovim utjecajem došlo je samo do malobrojnih promjena u pojedinačnim stavovima roditelja djece bez teškoća u razvoju prema integraciji. Ukupna suma stavova na upitniku za ispitivanje stavova roditelja djece bez teškoća u razvoju nije pokazala statistički značajnu razliku između prve i druge primjene. To znači da je najvjerojatnije vremenska dimenzija unutar koje je provedeno istraživanje bila prekratka. Upitnikom su ispitivani različiti aspekti integracijskog procesa, stavovi prema njima su u inicijalnoj primjeni bili pretežno blizu neutralnih vrijednosti, što pruža ohrabrujuće mogućnosti za ponovljenu primjenu ovog ili sličnog eksperimentalnog programa rada. Zbog ovakvih rezultata, te zbog nepostojanja sličnih istraživanja u svijetu, javlja se potreba za nastavkom istraživanja ove problematike.

8. NORDEN, K., ANG, T.: School of deaf and hard of hearing children, u: Research and development concerning integration of handicapped pupils into the ordinary school system. National Swedish Board of Education, Stockholm, 1980.
9. PAULSON (1984), prema STANČIĆ, V.: Odgojno–obrazovna integracija djece s teškoćama u razvoju (Teorijski problemi i istraživanja), Fakultet za Defektologiju Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 1982.
10. STANČIĆ, V.: Zbirka rasprava i referata iz područja psihologije, obrazovanja i rehabilitacije osoba sa somatopsihičkim oštećenjima, Fakultet za Defektologiju, Zagreb, 1977.
11. STANČIĆ, V., MAVRIN–CAVOR, LJ., LEVANDOVSKI, D.: Evaluacija socijalizacijskih i obrazovnih efekata odgoja obrazovanja i rehabilitacije djece usporenog kognitivnog razvoja, Izvještaj 1. Opis istraživanja, Fakultet za Defektologiju, Zagreb, 1984.
12. STANČIĆ, V., NOVOSEL, M.: Dijagnostički tim, Teorija i praksa, Defektološka teorija i praksa, 1985, 34, 3–4.
13. STANČIĆ, V.: Djeca s teškoćama u razvoju u redovnoj školi, Savez slijepih Hrvatske i Savez samoupravnih interesnih zajednica odgoja i osnovnog obrazovanja SR Hrvatske, Zagreb, 1985.
14. TURNBULL, A. P., SCHULTZ, J. B.: Mainstreaming handicapped students: A guide for the classroom teacher, Allyn and Dacon, Inc., Boston–London–Sydney, 1979.
15. WOLFENBERGER, W.: Normalization: The principle of normalization in human services, Nacional Institute on Mental Retardation, November, 1972.

THE INVESTIGATION OF PARENT'S ATTITUDES TOWARD THE INTEGRATION OF PUPILS SLOWER IN COGNITIVE DEVELOPMENT INTO REGULAR PRIMARY SCHOOL

Summary

Since in the proces of integration of mildly mentally retarded children into regular primary schools isn't important only to enable a success in achieving school topics, but to improve the socialisation of this children, the purpose of this investigation was to test parent's attitudes toward the integration of mildly mentally retarded children into regular primary school education. To test attitudes of parents of children with no developmental difficulties in whose classes were integrated mildly mentally retarded children a Questionnaire of attitudes was used. This Questionnaire was constructed within the Project task, at the Faculty of Defectology. The investigation was carried out in the initial and the final phase after the 6 months work in the experimental model. The results have shown that under the influence of the experimental work occurred changes in the singular attitudes, but between the initial and the final appliance of the questionnaire there hasn't been found any statistically significant difference. Since such result points out the relative stability of parental attitudes, the need for longer, more direct and detailed work emerges.

¹This investigation is part of the Project task "The evaluation of the socialisational and educational effects of education and rehabilitation of children slower in their cognitive development", at the Faculty of Defectology, University of Zagreb. The leader of this Project was Professor Vladimir Stančić, Ph. D.